

CO DOKÁŽE LEŽ

AKTIVITA: FAKTA, NEBO NÁZORY?

Anotace:	Aktivita vede žáky k tomu, aby porovnali základní zásady novinářské práce s fungováním takzvaných dezinformačních webů. Žáci ve skupinách debatují o třech citátech a přitom se zamýšlejí nad tím, jaké informace by zpravodajské weby měly přinášet, jak posuzovat jejich důvěryhodnost a zda je důležité znát autory mediálních sdělení.
Vzdělávací oblasti a obsahové vzdělávací okruhy:	ZV a GV: člověk a společnost, jazyk a jazyková komunikace, informatika a informační a komunikační technologie OV: společenskovední vzdělávání / občanský vzdělávací základ, jazykové vzdělávání a komunikace, vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích
Průřezová témata:	ZV a GV: OSV, MV OV: OVDS, IKT
Klíčové kompetence:	ZV a GV: k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské OV: k řešení problémů, komunikativní, personální a sociální, občanské kompetence a kulturní povědomí, kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi
Doporučený věk:	15+
Cíle:	Žáci <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozumí pojmu <i>dezinformace</i> a vědí, proč jsou problematické, ▪ posílí svou schopnost kriticky vyhodnocovat informace a vlastní citlivost k projevům manipulace, ▪ mají povědomí o fungování dezinformační scény působící v České republice.
Délka:	45 min.
Pomůcky:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PRACOVNÍ LIST 1, 2 a 3, od každého listu dvě kopie ▪ LIST PRO VYUČUJÍCÍ ▪ papír a psací potřeby ▪ flipchart/tabule
Postup:	1. Na úvod hodiny žákům sdělíme, že se budeme zabývat tématem dezinformací. Termín jím vysvětlíme (dezinformace představují záměrně šířené nepravdivé informace vydávané za fakta) a ptáme se jich: <i>Proč myslíte, že jsou dezinformace tak problematické? Co mohou</i>

způsobit?

2. Následuje **projekce části filmu od začátku do 19:33.**
3. Po projekci provedeme u žáků reflexi emocí metodou *Jednoho slova*. Vyzveme je, aby postupně říkali jedno slovo, které nejlépe ilustruje jejich pocit, dojem nebo náladu z filmu. Žáci odpovídají postupně a nejlépe popořadě, aby bylo přehledně vidět, kdo už mluvil. Jednotlivá slova zapisujeme na tabuli, ale nijak nekomentujeme. Můžeme každé slovo při zápisu zopakovat, aby bylo srozumitelné pro všechny. Pokud někdo nechce odpovídat, vrátíme se k němu na konci. Žáci mohou opakovat stejná slova – pak zapisujeme u daného slova čárky jako symbol pro opakování, nicméně žáky pobízíme k nové formulaci či pojmenování dalšího silného pocitu z filmu. Když všichni žáci odpovědí, můžeme je vyzvat k doplnění komentářů k uvedeným slovům. Můžeme se také přímo zeptat na slova, která nás zaujala a která je dobré rozvést.
Poznámka: Využijte *další metody* reflexe emocí po filmové projekci.
4. Rozdělíme žáky do šesti skupin – dvěma z nich rozdáme **PRACOVNÍ LIST 1**, dvěma **PRACOVNÍ LIST 2** a dvěma **PRACOVNÍ LIST 3**. Necháme jim přibližně 10 minut na přečtení citátů a vypracování odpovědí.

Reflexe:

V závěrečné reflexi projdeme se žáky vyplněné **PRACOVNÍ LISTY** a společně diskutujeme nad jejich odpověďmi. Sami můžeme využít odpovědi uvedené v **LISTU PRO VYUČJÍCÍ**. Vrátime se také k úvodní otázce a ptáme se žáků, jestli se jejich názor na ni nějak změnil: *Proč myslíte, že jsou dezinformace tak problematické? Co mohou způsobit?*

V úplném závěru žákům připomene rozdíl mezi informacemi, dezinformacemi, fakty a názory.

Zkušenosti z praxe:

Lekci jsem nabídla žákům 4. ročníku maturitního oboru. Pojem dezinformace dokázali bez problémů definovat. Velkou pozornost věnovali svým emocím z filmu a měli zájem diskutovat o obsahu filmu. Teoreticky věděli, že by měli ověřovat, kdo je autorem sdělení, ale většinou nevěděli konkrétně, jak, a uvědomili si, že spoléhají na „svůj rozum“. Byli překvapeni, že i když je autor uvedený, nemusí být dohledatelný. Na lekci lze navázat dalšími aktivitami – jak a kde hledat autory, jak je ověřovat, jak ověřovat informace.

Aktivita je dobře strukturovaná – krátký brainstorming jako evokace, film + reflexe 1 slovem, pracovní listy. Nejslabším místem byla délka filmu. Nakonec jsme si pustili jen prvním cca 15 minut, abychom stihli další aktivity. Bylo málo času na prezentaci a následnou diskuzi k odpovědím z pracovních listů. Sami říkali, že by uvítali ještě další hodinu a diskutovali o svých dojmech z filmu.

Zina Dvořáková, SOŠ dopravy a cestovního ruchu, Krnov, 4. ročník

PRACOVNÍ LIST 2

Přečtěte si citát a motto níže. Poté odpovězte na otázky pod nimi. Své odpovědi rozveďte.

Sabina Slonková, investigativní novinářka

„Většina lidí, kteří konzumují zprávy na webu, je prostě konzumují tak, jak leží, nerozlišují důvěryhodnost a serióznost.“

1) Jsou všechny zprávy na webu důvěryhodné stejně? Pokud ne, jak poznáte ty nedůvěryhodné?
Někdo, hodně webů má píče a jiné věci, určitě nepoznám, co je realita a co ne každé články má někdo napíše nějakou informaci třeba se telefonování.

2) Když si nejste jisti, jestli je nějaká informace na webu pravdivá, jak byste ji ověřili?
Zkusím bych najít další články on, vztahový nebo přímo otom, zptám se na názory ostatních a dle ověřím, či celý popis nebo třeba na nějaké interview, která!

3) Jak by vás mohla poškodit konzumace nekvalitních zpráv? Vymyslete 3 konkrétní nepravdivé zprávy, s nimiž byste se mohli setkat, a ke každé z nich připište konkrétní negativní dopad na váš život, který by tyto informace mohly mít, pokud byste jim věřili.
Trump a Putin se spřeli. Putin věky, ně, než se je pravda nadem a cose může lit v budoucnu, Co když je znevolněná? Bude ho Trump podporovat když? a zkusit zkusit práva? je to tak pravda nebolže litat.
Někdo napíše že válka se blíží k nám a vyhlásí nám válku brzo. Což byt nám se odstěhovat? strach.

4) Jak často ověřujete vy důvěryhodnost zdrojů? V jakých situacích je neověřujete? - Škola ☺
pokaždě si na internetu najdu články abych si o tom přečetla abych měla svůj vlastní názor.

CO DOKÁŽE LEŽ

PRACOVNÍ LIST 1

Přečtěte si citát a motto níže. Poté odpovězte na otázky pod nimi. Své odpovědi rozvedte.

Ondřej Geršl, provozovatel webu AC24.cz, popisuje, jak autoři webu přistupují k článkům, které publikují:

„My autenticitu toho článku zachováme a necháme mu volný prostor. Revidovat to nebudeme, ani jsme to nikdy nedělali. Potom to může vyvolat rozpaky, ale věříme, že čtenář je inteligentní, aby si vytvořil názor sám.“

Motto webu: Nezávislé zpravodajství z celého světa aneb Co se jinde nedozvíte.

1. Ondřej Geršl mluvil o tom, že spolupracují s českými i zahraničními autory, kteří jim posílají články. Proč by redakce AC24.cz měla, nebo neměla ověřovat informace, které na webu publikuje?

2. Co pro vás znamená, když je pod článkem podepsána konkrétní osoba? Jak vnímáte, když pod článkem není podepsán nikdo?

3. Jakou má provozovatel webu zodpovědnost za zprávy, které jsou na jeho webu publikovány?

4. Jaký je rozdíl mezi názory a fakty?

CO DOKÁŽE LEŽ

LIST PRO VYUČUJÍCÍ

Návrh odpovědí na otázky k citátům

Citát 1:

1. *Jaký je rozdíl mezi názory a fakty?*

Názory vyjadřují subjektivní pohled autora a často vyslovují hodnotící soudy (např. někdo je zlý, nějaká politika je dobrá). Hodnotící soudy se samy o sobě nedají ověřit, dají se ověřit jen argumenty, kterými je mluvčí zdůvodňuje (např. tato politika je dobrá, protože zapříčinila nárůst HDP – můžeme ověřit, zda HDP skutečně narostl, a prozkoumat, do jaké míry se na tom podílela zmíněná politika). Pro někoho jiného mohou být však kritéria toho, co znamená dobrá politika, odlišná. Tvrzení „Tato politika je dobrá“ nelze tedy objektivně vyhodnotit jako pravda, nebo nepravda.

Fakta jsou výroky, které se dají ověřit nebo změřit (např. parlamentní volby se konaly 2. února, v České republice je průměrný věk 76 let). Tato tvrzení se dají většinou rozdělit do kategorií pravda a nepravda. Procesu ověřování faktů se říká fact checking, v České republice se jím zabývá například Demagog.cz.

2. *Ondřej Geršl mluvil o tom, že spolupracují s českými i zahraničními autory, kteří jim posílají články. Proč by redakce AC24.cz měla, nebo neměla ověřovat informace, které na webu publikuje?*

Ověřování informací je jedním ze základních standardů profesionální novinářské práce. V etických kodexech novinářů (např. v Syndikátu novinářů České republiky) je stanoven požadavek podávat čtenářům přesné a pravdivé informace. Ověřování informací z hlediska jejich faktické správnosti není cenzura.

3. *Co pro vás znamená, když je pod článkem podepsána konkrétní osoba? Jak vnímáte, když pod článkem není podepsán nikdo?*

Pokud nevíme, kdo text napsal, je to důvod k ostražitosti. Nemůžeme pak zhodnotit kvalifikaci autora a jeho záměr. Transparentnost je fér směrem ke čtenáři.

4. *Jakou má provozovatel webu zodpovědnost za zprávy, které jsou na jeho webu publikovány?*

Svoboda projevu má svá omezení daná zákonem (nezákonné je např. šířit nepravdivé zprávy nebo podněcovat nenávisť vůči menšinám). Tyto zákony platí na internetu stejně jako mimo něj. Pokud je obsah na webu v rozporu se zákony, provozovatel webu za to tedy nese zodpovědnost.

Citát 2:

1. *Jsou všechny zprávy na webu důvěryhodné stejně? Pokud ne, jak poznáte ty nedůvěryhodné?*

Všechna mediální sdělení na internetu nejsou stejně důvěryhodná. Některá citují údaje a data, která nejsou podložena žádnými zdroji, některá jsou vytržena z kontextu ve snaze účelově čtenářem manipulovat, některá obsahují lži. Pro posuzování důvěryhodnosti mediálních sdělení doporučujeme nástroj 5 klíčových otázek, který vede ke zvážení formy i obsahu sdělení.

2. *Když si nejste jisti, jestli je nějaká informace na webu pravdivá, jak byste ji ověřili?*

Zkuste dané mediální sdělení zanalyzovat pomocí již zmíněného konceptu 5 klíčových otázek. Porovnejte také, zda a případně jak o události píšou jiná média. Pokud se autor v článku odkazuje na nějaký zdroj, zkuste daný údaj vyhledat a ověřit u primárního zdroje informace.

3. *Jak by vás mohla poškodit konzumace nekvalitních zpráv? Vymyslete 3 konkrétní nepravdivé zprávy, s nimiž byste se mohli setkat, a ke každé z nich přiřete konkrétní negativní dopad na váš život, který by tyto informace mohly mít, pokud byste jim věřili.*

Odpovědi se odvíjejí od nepravdivých zpráv, které žáci vybrali. Nepravdivé zprávy mohou mít mnoho vážných dopadů. Například na zdraví (přípravky, které slibují okamžité hubnutí bez námahy, a další „zázraky“), na vztahy s ostatními lidmi (různé pomluvy) nebo obecně na jakákoli osobní rozhodnutí (volba školy, nákup různých produktů apod.).

4. *Jak často ověřujete důvěryhodnost zdrojů vy? V jakých situacích je neověřujete?*

Odpověď je individuální. Každý konzument se chová v prostředí médií jinak. Ovlivňuje jej mnoho faktorů, například to, kolik času může sdělení věnovat, jeho vnitřní motivace analyzovat důvěryhodnost sdělení a míra osvojení potřebných kriticko-analytických dovedností.

Citát 3:

1. *Souhlasíte, nebo nesouhlasíte s Pomerantsevovým tvrzením? Proč?*

Každá odpověď, která je podložena argumenty, je legitimní. Odborníci se nicméně shodují na tom, že vyvolání zdání, že pravdu nelze zjistit, je jedna z nejčastějších taktik, jak dovést lidi k apatii a snadnější manipulovatelnosti.

2. *Když získáváte z různých médií protichůdné informace, jak na to reagujete? Napadá vás příklad nějaké události, o které se objevovalo na internetu mnoho navzájem si protirečících teorií?*

Mnoho protirečících si teorií kolovalo na internetu například o sestřelení letadla MH-17. Doporučujeme informační text k audiovizuální lekci s názvem Svět podle Russia Today.

3. *Podle čeho se rozhodujete, zda je nějaká informace na internetu důvěryhodná?*

Každý má svá vlastní měřítka. Za Jeden svět na školách doporučujeme koncept 5 klíčových otázek, který vede ke zvážení formy i obsahu sdělení a který lze aplikovat na jakékoli mediální sdělení.

4. *Nakolik jsou podle vás dezinformace (tedy záměrně šířené nepravdivé informace) společenským problémem?*

Odpověď je individuální. Jisté však je, že české státní orgány dezinformace za bezpečnostní riziko považují. Bezpečnostní informační služba České republiky (BIS) zmiňuje ohrožení dezinformacemi a informační válkou ve svých výročních zprávách. V roce 2017 vzniklo pod Ministerstvem vnitra Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám, které dezinformace monitoruje a ty, které považuje za závažné, také vyvrací.